

Turinys

6 Kuo svarbūs kasdienio gyvenimo tyrinėjimai?

8 **Priešistorė**

10 Kraštovaizdis: ledynai ir žvarbus vėjas
 12 Būstai: nuo palapinių iki piliakalnių
 14 Drabužiai: kailiai ir audiniai
 16 Mityba: mėsa, žuvis ir košės
 18 Verslai: nuo medžioklės iki žemdirbystės
 22 Įdomybės

24 **Viduramžiai**

26 Kraštovaizdis: daug miškų ir tylos
 28 Būstas: medis ir šiaudai
 30 Apranga: viskas iš gamtos
 32 Valgiai: sotūs ir sunkūs
 36 Kaimas: gyvenantis gamtos ritmu
 38 14 amžiaus Kernavė – šurmilio daugėja
 42 Medicina – ir magija, ir žolelės
 46 Įdomybės

48 **Renesansas**

50 Kraštovaizdis – iš kupetų į valakus
 52 Verslai: virsta ažuolai
 54 Karalienė Bona virtuvėje
 56 Apranga – tarsi meno kūrinys
 58 Mokyklos – vis dar prabanga
 60 Būstas: numai, pirkios ir trobos
 62 Vaikai: laukiami, mylimi ir apraudami

64 **Barokas. Apšvieta**

66 Apranga ir šukuosenos – dvarai pilni „povų“
 68 Valstiečiai – nepastebimi ir... pastebėti!
 70 „Nuo maro, bado, ugnies ir karo...“
 72 Bajorų gyvenimas – pistoletai, šoblės ir žirgai
 74 Įdomybės

76 **Ilgasis 19-as amžius**

78 Būstas: „Užeikite į seklyčią“
 82 Apranga ir mados: vis daugiau fabrikinų dalykėlių
 86 Ką šiandien krimsim? Košę ar blynus?
 88 Gyvenimas kaime: baudžiauninkai ir jau nebe

90 Gyvenimas mieste: operetės ne visiems

94 O dvare skamba muzika

96 Įdomybės

98 **Tarpukaris**

100 Kraštovaizdis – vieniemeįjame!

102 Būstas: nuo trobos iki modernizmo

104 Apranga ir mados: geltonkasės ir *a la garçon*

108 Mityba ir skanumynai: „Gal norėtum apelsino?“

110 Gyvenimas kaime: vieniemiai, pieninės
ir žemaitukai

114 Tarpukario miestai ir miesteliai – gyvybingi!

118 Mokyklos ir mokslas – „kad vaikas matytų
gabalėlį dangaus“

120 Įdomybės

122 **Pirmoji sovietinė ir nacistinė okupacijos**

124 Lietuvos gyventojų kasdienybė tremtyje –
prie Laptevų jūros

126 Kasdienybė gete – gyvenimas mirties šešėlyje

128 Lietuvos partizanų kasdienybė – po žeme
ir ant žemės

130 **Antroji sovietinė okupacija**

132 Kraštovaizdis: platūs laukai ir mažas žmogus

134 Būstas: „dėžutė ant dėžutės“

136 Mados ir apranga: „Geriausia, jei iš užsienio“

138 Mityba: „Jums raudonos ar baltos?“

140 Gyvenimas kaime: visi *kolchozuose*

144 Miestas – šimtas pilkos spalvos atspalvių

148 Darbo ypatumai: „O ko jums?“

150 Įdomybės

152 **Šiandiena**

154 Pirmasis dešimtmetis: „Kas čia vyksta?!“

156 Kraštovaizdis – vis daugiau žmogaus pėdsakų

158 Būstas: didžiulė įvairovė kaip niekad

160 Apranga ir mada – kaip visur

162 Mityba – tradicija ir atradimai

164 Kaip apie šiandieną rašys ateities istorikai?

166 Iliustracijų sąrašas

167 Literatūros sąrašas

Ilgus šimtmečius istorikai domėjosi daugiausia valdovais, karvedžiais ir mūšiais. Tačiau nuo maždaug 20 a. 3–4 dešimtmečių reikalai ėmė keistis. Pavargę kaupti **faktus** ir nagrinėti „didžiųjų“ asmenybių politinius sprendimus, istorikai nutarė daugiau dėmesio skirti kasdienybei, taip pat ir valdovų bei karvedžių kasdieniam gyvenimui. Jie tvirtino, kad tokie dalykai kaip vaikų auginimas, mityba, kūno priežiūra, apranga ir kita tik iš pirmo žvilgsnio atrodo esantys nereikšmingi. Išties jie labai svarbūs!

Kuo domisi kasdienybės tyrinėtojai?

- Kokius būstus žmonės statė,
- ką ir kaip valgė,
- kuo rengėsi,
- kaip šventė ir ilsėjosi,
- kaip augino vaikus,
- kaip gydėsi,
- kuo vertėsi,
- kaip jautėsi,
- ką galvojo.

Kodėl svarbu domėtis kasdienybės istorija?

Daugiausia laiko žmonių gyvenime užima kasdieniai rūpesčiai, kitaip tariant, buitį: vaikų auginimas, valgio gaminimas, būsto statyba ir jo priežiūra, apsirūpinimas apranga, taip pat higiena, darbas. Kasdienybės istorikai teigia, kad domėjimasis visais šiais dalykais ir padeda suprasti, kaipgi kadaise gyveno, jautėsi ir mąstė žmonės.

Kas tiria kasdienybės istoriją?

Kasdienybę domisi ne tik istorikai, bet ir archeologai, antropologai, sociologai. Istorikai ją tyrinėja skaitydami senus dokumentus, archeologai kasinėja senovės kapinynus ir gyvenvietes, tyrinėja aptiktus radinius, antropologai stebi įvairių tautų kasdienį gyvenimą ir jį aprašo, o sociologai atlieka šiandienos tyrimus, vykdo apklausas.

„Neįsileisti į istoriją kamerdinerių!“

Šiuos žodžius išdidžiai ištarė 19 a. vokiečių filosofas Georgas V. F. Hėgelis. Tuo jis norėjo pasakyti, kad **istorija** kuria, lemia ne paprasti žmonės, o pavienės didžios asmenybės ir jų sprendimai. Dėl to į paprastuolius (vok. *Kammerdiener* – tarnas), rašant istoriją, esą neverta kreipti dėmesio. Kaip manai, ar sutiktų su šiuo pasakymu kasdienybės istorikas?

Koks ryšys tarp atliekų tvarkymo ir valstybės likimo?

Sutikite, kad tualetas būste yra labai svarbus, be jo – tikra bėda. Tačiau buvo laikas, kai miesto gyventojai išmatas ir šlapimą iš naktipuodžių pildavo tiesiai pro langą į gatvę, o kaime tuštindavosi, kur pakliūva. Taigi gatvėse buvo nešvaru, tvyrojo tvaikas, skraidė daugybė musių, šmirinėjo blusuotos žiurkės. Nuo blusų pernešamo **maro** mirdavo daug žmonių. Maro epidemijos nusiaubdavo visą šalį, ji nusilpdavo. Ir visa tai per tokią buitinę „smulkmeną“. Kasdienybės istorikas pasakytų: „Netinkamas atliekų tvarkymas tikrai daro įtaką valstybės likimui!“

Kasdienybės istorija Lietuvoje

Lietuva beveik 50 metų buvo okupuota Sovietų Sąjungos, todėl lietuviai buvo linkę domėtis praeities didvyriais, valdovais, jų žygiais ir laimėtais mūšiais, t. y. tuo, kas nekasdieniška, tarsi iškilu. Išin domėtasi ir senojo lietuviško kaimo kasdieniu gyvenimu. Kai Lietuva tapo nepriklausoma, suklestėjo įvairūs požiūriai ir tyrimai, taip pat ir kasdienybės istorija.

ŽODYNĖLIS

Faktas – svarbus įvykis.

Istorija – mokslas apie praeitį, pati praeitis.

Maras – gyvybei pavojinga infekcinė liga.

Nuo 12–11,5 tūkst. prieš Kr. iki 12–13 a.

Priešistorė vadinamas žmonijos raidos laikotarpis iki rašto išradimo ir (arba) žemdirbystės ir gyvulių auginimo pradžios. Jis apima akmens, bronzos ir geležies amžius. Įvairiose pasaulio dalyse priešistorė truko skirtingai, tačiau prasidėjo ji labai labai seniai, kai lėtai, bet galų gale išsivystė žmogus. Nustatyta, kad tai atsitiko prieš maždaug 2,5 mln. metų. Tada Rytų Afrikoje gyveno ankstyviausias *Homo genties* atstovas – *Homo habilis* (lot. sumanusis žmogus). Sumaniuoju jis laikomas todėl, kad jau mokėjo pasigaminti akmeninių įrankių.

Lietuvos priešistorę istorikai šiandien datuoja nuo pirmųjų žmonių – šiaurės elnių medžiotojų – pasirodymo ir įsikūrimo dabartinėje Lietuvos teritorijoje (12–11,5 tūkst. pr. Kr.) iki tada, kai lietuvių gentis ėmė virsti tauta (12 a.) ir 13 a. susikūrė Lietuvos valstybė.

Akmens amžius Lietuvoje truko nuo 12 m. pr. Kr. iki 1700 m. pr. Kr., bronzos amžius – nuo 1700 m. pr. Kr. iki 500–400 m. pr. Kr. Geležies amžius datuojamas 1–13 a. Auginti gyvulius lietuvių protėviai pradėjo apie 2800 m. pr. Kr., o dirbti žemę tik ankstyvajame bronzos amžiuje – 1400 m. pr. Kr. Raštas pradedamas vartoti tik 13 a., susikūrus valstybei.

Viduramžiai

13 a. vid.–16 a. pr.

Priešistorė

pradžia slypi ūkanose – 13 a. vid.

Renesansas

16 a. pr.–16 a. 2 pusė

Priešistorė

Barokas

16 a. 2 pusė-18 a. 2 pusė

Ilgasis 19-as amžius

Apšvieta

18 a. vid.-19 a. 1 pusė

Tarpukaris

1918-1940 m.

Pirmoji sovietinė ir nacistinė okupacijos

1940, 1941-1944 m.

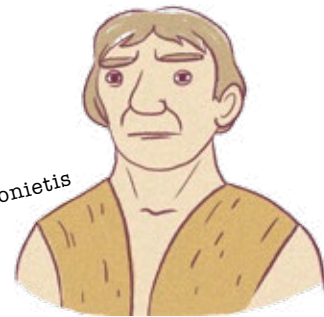
Antroji sovietinė okupacija

1944-1990 m.

Šiandiena

12–10 tūkst. pr. Kr. Rytų Baltijos regiono žemėse paskutinis ledynas jau buvo gerokai aptirpęs, tačiau šiaurinėse regiono dalyse vis dar stovėjo. Tuščiuose plotuose klajojo atšiaurus vėjas, temperatūra žiemą nukrisdavo iki $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$. Šylant klimatui, ledynas ėmė tirpti ir slinkti Skandinavijos link, o Baltijos jūros vietoje susidarė didžiulis gėlavandenis ežeras, vadinamas Baltijos ledyniniu ežeru. Ledynui pasitraukus, pro žemę prasimušė samanos, kerpės, krūmokšniai, o vėliau – poliariniai gluosniai ir nedideli beržai. Rupšnodami kerpes ir samaną į dabartinę Lietuvos teritoriją atklydo šiaurės elniai, o paskui juos ir mūsų protėviai – elnių medžiotojai.

Kromanjonietis

Mūsų protėviai

1868 m. Prancūzijoje, Kro Manjono vietovėje buvo aptikti prieš 40–35 tūkst. metų čia gyvenusio mūsų protėvio griaučiai. Veido bruožais, kūno sudėjimu kromanjoniečiai (taip jie buvo pavadinti) jau buvo panašūs į dabartinius žmones. Kromanjoniečiai būrėsi į grupes, kūrė gyvenvietes, plėtojo kalbą ir meną, o savo mirusiuosius laidodavo. Manoma, kad kromanjoniečiai pasiekdavo ir mūsų kraštą. Tiesa, kromanjoniečių pėdsakų Lietuvoje nebeliko – juos nušlavė besitraukiantis paskutinis ledynas.

Koks buvo ledynų storis?

Per pastaruosius 730 tūkst. metų būta 7 ledynmečių. Jie trukdavo nuo keleto iki keliolikos tūkstančių metų. Apledėjimo centre ledo dangos storis siekdavo iki 3 km, o pakraščiuose – 200–300 m. Apsidairyk: kalvos, upių slėniai ir ežerų įdubos, akmenys – visa tai atsirado slenkant ledynams.

Tai šilta, tai šalta

Per tūkstančius akmens amžiaus metų klimatas tai šilo, tai šalo. Pagal temperatūros svyravimus keitėsi ir kraštovaizdis. **Biolingo** laikotarpiu jis buvo tundrinis: bemiškėje įšalo žemėje augo samanotos, kerpės, krūmokšniai ir krūmai su negausia spygliuočių (eglių) ir lapuočių (berželių) **populiacija**. 6–3 tūkst. pr. Kr. – pats šilčiausias Lietuvos priešistorės laikotarpis. Tada temperatūra buvo vidutiniškai 6 laipsniais aukštesnė nei dabar, gausiai lijo. Lietuvoje ėmė augti drėgmę ir šilumą mėgstantys plačialapiai miškai, juose gausėjo gyvūnų bei paukščių. Jie tebegyvena mūsų šalyje ir dabar.

AR ŽINAI?

Seniausiems iki šiol rastiems akmens amžiaus Lietuvos gyventojų palaidojimams – apie 9 000 metų. Šiuos palaidojimus archeologai rado buvusio Biržulio ežero (Telšių r.) Spigino ir Duonkalnio salų kalvose. Prie šio ežero aptikta net 60 stovyklų ir gyvenviečių.

ŽODYNĖLIS

Akmens amžius – seniausias žmonijos istorijos laikotarpis; skirstomas į paleolitą, mezolitą ir neolitą. Prasidėjo prieš 2 mln. metų ir baigėsi, kai žmonės ėmė gaminti metalo dirbinius.

Biolingas, aleriodas – atšilimo laikotarpiai. Atšalimo laikotarpiai vadinti **driasais**.

Populiacija – giminingų augalų ar gyvūnų grupė.

Tarpukaris – tai Lietuvos miestų augimo ir modernėjimo laikas. Juose buvo griaujami ir remontuojami seni ir statomi nauji pastatai, grindžiamos ir asfaltuojamos gatvės, tiesiamos elektros linijos, įrengiamas vandentiekis ir kanalizacija. Didžiausias Lietuvos miestas tarpukariu buvo laikinoji sostinė Kaunas. 1939 m. Kaune gyveno 155 tūkst. gyventojų. Antras pagal dydį ir svarbą buvo uostamiestis Klaipėda.

ŽODYNĖLIS

Katalikybė – labiausiai paplitusi krikščionybės kryptis.

Lietuvninkai – Mažosios Lietuvos lietuviai, kultūra artimi vokiečiams.

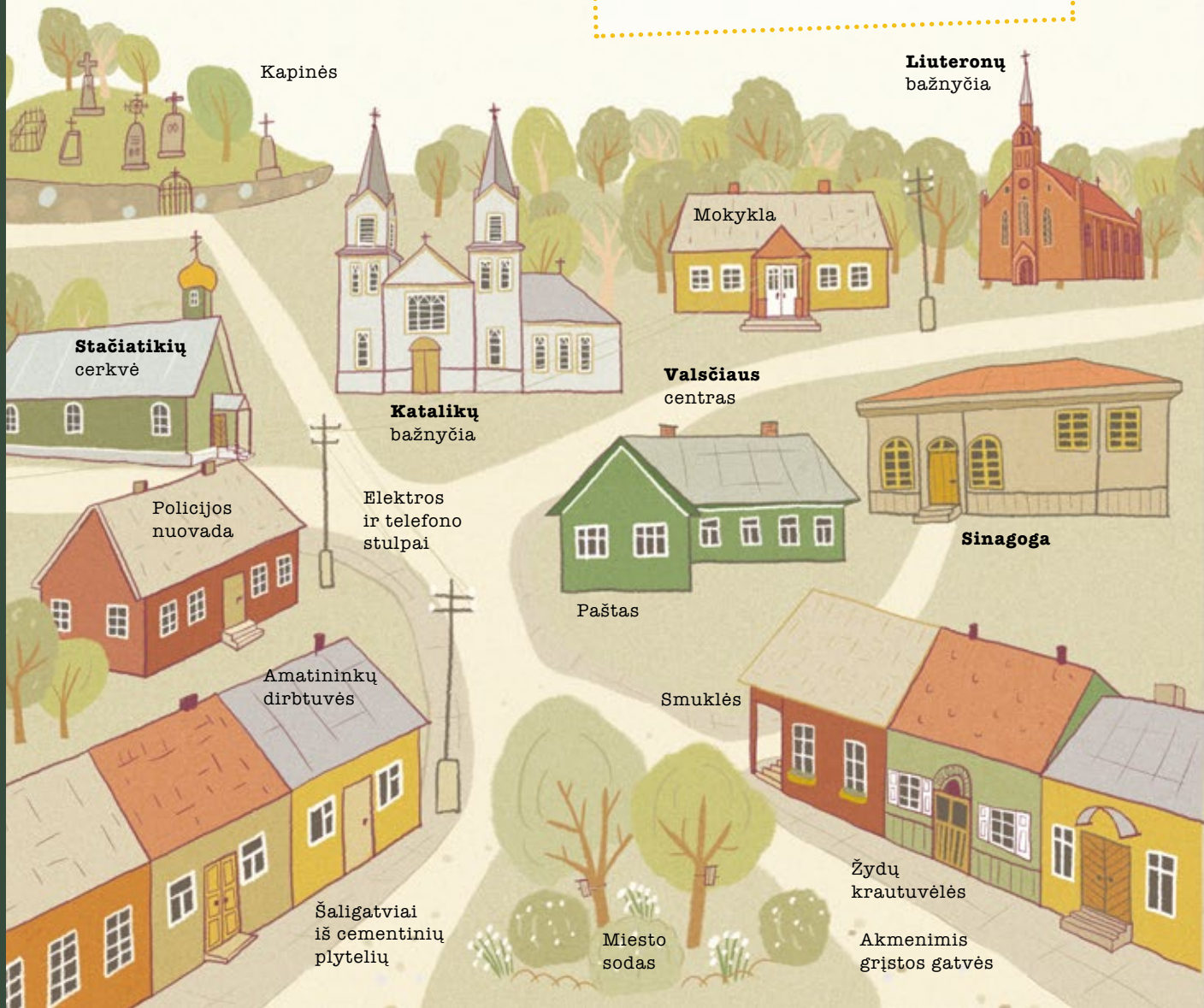
Liuteronybė – viena svarbiausių protestantizmo krypčių, besiremianti vokiečių vienuolio ir teologo Martino Liuterio mokymu.

Protestantizmas – viena iš trijų pagrindinių krikščionybės krypčių.

Sinagoga – žydų maldos ir bendruomenės namai.

Stačiatikybė – viena iš trijų krikščionybės krypčių, greta katalikybės ir protestantizmo.

Valsčius – apylinkė.

Puikūs architektai ir inžinieriai

Nemažai jaunų Lietuvos architektų ir statybos inžinierių baigė mokslus užsienyje. Pasisėmę naujų idėjų ir grįžę į Lietuvą, jie suprojektavo modernių, patogių ir įdomių viešųjų pastatų, gyvenamųjų namų. Dauguma jų iškilo Kaune. Išskirtinis pavyzdys – Arno Funko suprojektuotas gyvenamasis namas K. Donelaičio gatvėje.

Kokių tautybių žmonės gyveno miestuose?

Tarpukariu Lietuvos miestai buvo daugiataučiai. Čia, be lietuvių, būtume sutikę žydų, lenkų, rusų, vokiečių. Žydai (litvakai) Lietuvos miestuose ir miesteliuose sudarė apie trečdalį visų gyventojų, o kai kuriuose – daugiau kaip pusę (Kaune – trečdalį), lenkai – didžiąją Vilniaus gyventojų. Klaipėdos krašto miestuose vyravo vokiečiai ir lietuvninkai.

Amatai ir prekyba miesteliuose

Tarpukario miesteliuose, ypač aplink turgaus aikštę, telkėsi įvairios smulkios prekybos įmonės ir amatininkų dirbtuvės. Čia buvo paplitę siuvėjo, batsiuvio, staliaus, laikrodininko, kailiadirbio, kepėjo, skardininko, stikliaus, kalvio, vežiko, kirpėjo ir kiti amatai. Dauguma amatininkų ir prekybininkų buvo sumanieji žydai (litvakai).

Vandentiekis ir kanalizacija

Centrinį vandentiekį ir kanalizaciją pamažu įsivedė tik didesnieji miestai. Mažesnių miestelių gyventojai pasisėmdavo vandens iš savo kiemo šulinio arba bendrų šulinių, taip pat prisipumpuodavo požeminio vandens pompomis. Nuotekas iš miestelių išveždavo specialios mašinos ar arkliais kinkyti vežimai su statine.

Asfaltas ir akmenys

Palijus gatvės pažliugdavo, vežimai klimpdavo, o žmonėms tekdavo klampoti per purvą ir šlapti kojas balose. Miestelių savivaldybės stengėsi, kad gatvės ir aikštės būtų išgrįstos, būtų nutiesti plytelių šaligatviai. Didesniuose miestuose 4 dešimtmečio pabaigoje atsirado lygių, blizgančių asfaltuotų gatvių.

Turėti dviratį – lygis

Pagrindinė susisiekimo priemonė tarpukario kaimuose ir miesteliuose buvo kojos ir arklio traukiamas vežimas. Pamažu populiarėjo ir dviračiai. „Pamažu“, nes buvo labai brangūs (už dviratį reikėjo mokėti 300–600 litų – tiek kainavo 2–4 karvės). O kai į miestelį įvažiuodavo automobilis ar motociklas, jo žiūrėti subėgdavo visi vaikai ir ne vaikai.

Centre – Vytautas Didysis

Dažname miestelio centre stovėjo paminklas Vytautui Didžiajam arba Laisvei. Po 1933 m. Dariaus ir Girėno skrydžio atsirado atminimo ženklų ir jiems. 1930 m. buvo pastatyta dešimtys paminklų 500-osioms Vytauto, Lietuvos Viduramžių didžiavirio, mirties metinėms paminėti. Tais metais daugelis naujagimių berniukų buvo pavadinti Vytautais.

Laikinoji sostinė – Kaunas

Kadangi istorinę Lietuvos sostinę buvo užėmusi Lenkija, laikinąja sostine tapo Kaunas. Kaune telkėsi valdžios ir kultūros įstaigos, užsienio valstybių atstovybės, veikė Universitetas. 1923 m. Kaunas, ilgiau nei šimtmetį valdytas Rusijos imperijos, atrodė skurdžiai, o po 10–15 metų neįtikėtina išgražėjo ir tapo modernia europietiška sostine.

Ar žinai, kas ta *konkė*?

Taip tarpukariu buvo vadinamas bėgiais arklių traukiamas tramvajus. Kaune jis važinėjo 1892–1929 m. Miestelėnai ir miesto valdžia ilgainiui ėmė manyti, kad tokia senoviška transporto priemonė daro gėdą šiuolaikiškam miestui, todėl *konkės* išskilmingai atsisakyta ir ėmė važinėti autobusai. Buvo vystomas ir tarp miestinių autobusų tinklas.

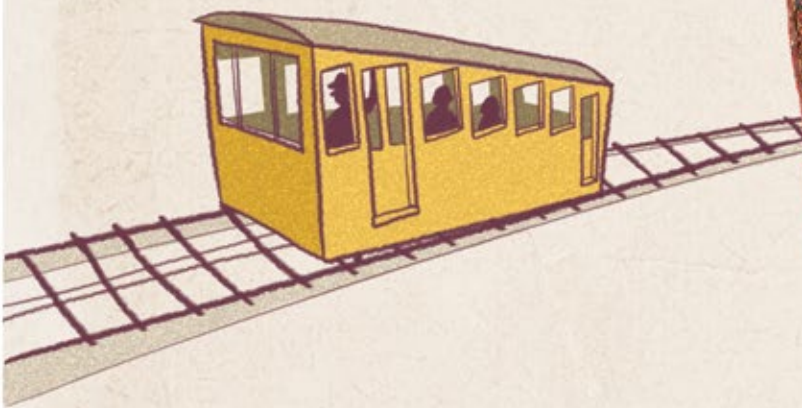

Kauno taksiai

Kai Kaunas tapo šiuolaikišku miestu, jame atsirado daug lengvųjų taksi automobilių. Tada juos vadino *taksometrais*, *taksomotorais* arba tiesiog *taksiais*. Išliko ir vežikų paslaugos (buvo populiareesnės Vilniuje). Vis dėlto pigiausių ir patraukliausių transportu tapo autobusai, ant kurių puikavosi Kauno herbas – tauras su kryžiumi.

Funikulieriai kyla į kalvas

Jei pažįsti Kauną, žinai, kad Žaliakalnis ir Aleksotas išsidėstę ant kalvų. Kad būtų galima lengviau ir greičiau pakilti, miesto valdžia įrengė specialius keltuvus – funikulierius: 1931 m. Žaliakalnio funikulierių – vokiečių firma, o 1935 m. funikulierių Aleksote – šveicarai. Jie, kartkartėmis atnaujina mi, veikia ir šiandien.

Kaip gyveno pasiturintis miestietis?

Vidutinio miestiečio šeima gyveno 3–5 kambarių bute. Jame buvo valgomasis, miegamasis, salonas, vaikų kambarys, virtuvė ir pagalbinės patalpos. Grindys buvo lentinės, parketinės arba klotos linoleumu. Sienas dažė šviesiai: žalsvai, pilkšvai, melsvai. Ant grindų mėgdavo tiesti rytiškius kilimus, juos kabindavo ir ant sienų.

ĮDOMU

Tarpukariu dažniau vartotas ne „parduotuvės“, o „krautuvės“ pavadinimas. Įdomu dar ir tai, kad krautuvės savininkas privalėjo virš durų pakabinti lentelę su savo pavarde. Manyta, kad tai padeda ugdyti pardavėjų sąžiningumą – jei tavo vardas viešai matomas, nesukčiausi.

Kaip mieste gyveno darbininkai?

Paprastai gausi darbininkų šeima gyveno viename nuomojamame kambaryje. Patys pigiausi kambariai būdavo pusrūsiuose arba palėpėse. Kambaryje stovėdavo 1–2 lovos, keletas taburečių (kėdės – prabanga), virtuvinės spintelės. Drabužius kabindavo ant sienos. Tik turtingesni darbininkai galėjo leisti sau sofą, drabužių spintą ar indaują.